

K. W. Lim

De techniek en de ontwikkeling van de versiering in onderglazuur-koperrood op Chinees porselein. Naar aanleiding van twee aanwinsten

Kort geleden kon de afdeling Aziatische Kunst twee belangrijke stukken Chinees porselein verwerven, nl. een kalebasvormige vaas (afb. 1)¹ en een pelgrimsfles (afb. 2)². De vaas is versierd met wingerd en kalebasvormige vruchten, waaromheen hier en daar vleermuizen³ vliegen. De tekening is gemaakt in onderglazuur-koperrood, dat op verscheidene plaatsen is uitgevloeid. De vaas is niet gemerkt maar stamt hoogstwaarschijnlijk uit de tweede helft van de 18de eeuw.

De pelgrimsfles (of maanfles) is in zegelschrift gemerkt en uit de periode van Qianlong (Ch'ien Lung), 1736-1795. Het decor van de voor- en achterkant is elkaars spiegelbeeld, en bestaat uit een tak met bloeiende pruimebloesems, waarop een vogel met witte vlek op de kop is gezeten, die, naar beneden neigend, op het punt staat naar een bamboetak te pikken. De glazuur is melkachtig wit. Het prachtige en heldere onderglazuur-koperrood bevat mosgroene vlekken, juist daar waar dit wordt verwacht, zoals bijvoorbeeld bij de schutbladen van de knoppen. Slechts een perfecte beheersing van de atmosfeer in de oven kan zoiets teweeg brengen. De tekening is bijzonder fraai en levendig van stijl. Kijk naar de vogel, die met opgeheven staart en geopende snavel, met zichtbare gespannenheid op het punt staat zijn prooi te pikken. Een tweede exemplaar van een dergelijke pelgrimsfles met hetzelfde decor in onderglazuur-koperrood is tot dusver niet

bekend. Men kan deze fles als uniek beschouwen.

Dit soort pelgrimsflessen, versierd met dezelfde voorstelling, maar dan in onderglazuur-blauw, is echter wel algemeen bekend⁴. Een goed voorbeeld daarvan bevindt zich in het Gemeentelijk Museum het Princessehof in Leeuwarden, eveneens uit de 18de eeuw (afb. 3)⁵. Het feit, dat beide aanwijzingen zijn gedecoreerd in onderglazuur-koperrood vormt een goede aanleiding om dieper in te gaan op de ontwikkeling van deze techniek, waarvoor veel meer technisch vernuft vereist is dan voor de vaker toegepaste techniek van het onderglazuur-blauw. Er volgt een korte uitleg van de chemische samenstelling en de wijze van vervaardiging van de bijzondere kleur van het onderglazuur-koperrood. Bovendien lijkt het wenselijk een korte samenvatting te geven van de laatste theorieën over het ontstaan en een beschrijving van de fasen van de langdurige ontwikkeling van deze techniek.

MATERIAAL EN TECHNIEK

Zoals kobalt de mogelijkheid biedt om porselein in onderglazuur-blauw te decoreren, zo is koper het element, dat – onder bijzondere omstandigheden toegepast – het zeldzame onderglazuur-rood verschaft. Dit wordt teweeggebracht door reductie van het koper, d.w.z. van het tweewaardige koperoxyde (CuO = zwart) tot het eenwaardige koperoxyde

Afb. 1. Kalebasvormige vaas van porselein, versierd met wingerd en kalebasvormige vruchten en enige vleermuizen in onderglazuur-koperrood, tweede helft 18de eeuw. H. 34 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (inv. nr. R.A.K. 1979-1).

(Cu_2O = rood). Koolmonoxyde (CO) in de rook van het hout, waarmee gestookt wordt, vormt het reductiemiddel, waardoor het metallisch koper zich colloïdaal verdeelt in de glazuur en het karakteristieke onderglazuur-koperrood teweeg brengt⁶. De oorzaak van de rode kleur is het gevolg van de verstrooiing van het licht door de zeer kleine deeltjes metallisch koper. Lukt het niet voldoende de koperoxyden tot metallisch koper te reduceren, dan ontstaat een groene, blauwe of bruine kleur. Om de juiste kleur te verkrijgen is het nodig, dat een volledig reductie-proces in de oven plaatsvindt en dat derhalve lucht van buiten wordt geweerd. De

openingen naar de oven mogen slechts net voldoende lucht binnenlaten om het vuur aan de gang te houden⁷. De kleuring is echter niet direct het gevolg van de sub-microscopische koperdeeltjes zelf, maar de verspreiding van het licht volgens bepaalde golflengten veroorzaakt het ontstaan van de kleurverschijnselen. De grovere deeltjes van het colloïdale koper veroorzaken bijvoorbeeld een blauwe kleur, terwijl de fijnere deeltjes het rood doen verschijnen⁸.

J. M. Addis maakt hierbij nog verschil tussen 'rood-in-de-glazuur' ('in-the-glaze-red') en 'rood onder de glazuur' ('underglaze red')⁹. In het eerste geval is het rood in de glazuur verwerkt, zoals dat het geval is bij monochromen. In het tweede geval komt het rood (de versiering in rood) door de doorzichtige glazuur heen. Andere schakeringen van het rood, die hun specifieke kleur eveneens te danken hebben aan het koper zijn bijvoorbeeld: het 'sang-de-bœuf' (ossebloed), 'peach bloom', de purperrode vlekken op de Junyao (Chün-yao)-ceramiek en het 'flambé'¹⁰. De verbinding tweewaardig koperoxyde geeft een reeks kleuren variërend van blauw tot groen, afhankelijk van de atmosfeer in de oven tijdens het bakproces en de samenstelling van de glazuren en de ondergrond. Het Chinese komkommertgroen, appelgroen, grasgroen, enz. en het bekende turkoois hebben dit tweewaardige koperoxyde als basismateriaal¹¹.

HET ONTSTAAN VAN DE ONDERGLAZUUR-KOPERROOD- EN ONDERGLAZUUR-KOBALTBLAUW- TECHNIEKEN

Als proto-type van het onderglazuur-koperrood wordt beschouwd een meiping (mei-p'ing)-type vaas in het City Art Museum van St. Louis, vervaardigd van geglazuurd steengoed in de Liao-periode (907-1125). Hierbij werd het koperoxyde met een penseel op de glazuur aangebracht. Bij het bakken zonk het in de transparante glazuur. Deze vaas dateert waarschijnlijk uit de 12de eeuw. Hij zou het proto-type zijn van de meer ontwikkelde techniek van de 14de eeuw, in welke eeuw de techniek van het versieren van porselein in onderglazuur-koperrood een



Afb. 2. Pelgrimsfles van porselein, aan beide zijden versierd met een vogel tussen pruimebloesems en bamboe in onderglazuur-koperrood, gemerkt en uit de periode van Qianlong (Ch'ien Lung), 1736-1795. H. 29,3 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (inv. nr. R.A.K. 1980-1).



Afb. 3. Pelgrimfles van porselein, versierd met een vogel tussen pruimebloesems en bamboe in onderglazuurblauw, 18de eeuw. Gemeentelijk Museum Het Prinsessehof, Leeuwarden (inv. nr. OKS 1969/26).



aanvang zou nemen, d.w.z. aan het einde van de Yuan (Yüan)-periode (1279–1368)¹². Het vroegst gedateerde porseleinen stuk, dat in onderglazuur-koperrood is versierd toont een phoenix, vleermuizen, en aan de onderkant twee vissen. De schaal behoort tot de collectie van het Victoria & Albert Museum¹³. De inscriptie aan de onderkant vermeldt o.a. dat de schaal vervaardigd is door een zekere Jiangqi (Chiang Ch'i) in het 1ste jaar van Zhizheng (Chih Cheng), d.i. 1341¹⁴. Tot nu toe is men in het Westen bij gebrek aan andere bewijzen geneigd het begin van het versieren van porselein in onderglazuur-koperrood en onderglazuur-kobaltblauw te stellen in de Yuan (Yüan)-periode (1279–1368). Voor het onderglazuur-blauw is dit gebaseerd op het bekende paar tempelvazen in de Percival David Foundation of

Chinese Art in Londen, dat een opschrift draagt met een datering 'een gelukkige dag in de 4de maand van het 11de jaar van Zhizheng (Chih Cheng) (= 1351)¹⁵. Deze grote vazen (63,6 cm hoog) zijn echter zo prachtig van decor en zo mooi blauw van kleur, dat men wel moet veronderstellen, dat de techniek zich reeds lang vóór 1351 ontwikkeld heeft. Toch lokt het probleem, wanneer in de Yuan (Yüan)-periode (of waarschijnlijk wel daarvóór) deze techniek werd toegepast, nog steeds discussies en veronderstellingen uit, zowel in het Westen als in China zelf¹⁶.

Een opmerkelijk nieuw gegeven is in 1978 aan het licht gekomen bij het bergen van de lading van een Chinees schip uit de Yuan (Yüan)-periode (1279–1368) aan de Zuidwestkust van Zuid-Korea. Het wrak van dit schip werd in 1975 ontdekt door vissers voor de kust van het district Sinan¹⁷. De aard van de vondsten kan de ontstaansperiode van het onderglazuur-blauw en onderglazuur-koperrood binnen de Yuan (Yüan)-periode wat meer preciseren. De lading bestond uit meer dan 200.000 Chinese munten, 3400 stuks Longchuan (Lung-Chüan)-celadon¹⁸, 2280 stuks 'wit porselein', waarmee bedoeld wordt qingbai (ch'ing-pai)- en Shufu-typen; 770 stuks geglazuurd aardewerk, d.w.z. Jian (Chien), Jizhou (Chi-chou), Junyao (Chün-yao), enz.; voorts nog lakwerken, bronzen, ijzeren keukengerei, staven zilver en goud. De laatst gedateerde munt is uit de periode van Zhida (Chih Ta), 1308–1311. Uit de aard van deze vondsten heeft men (voorlopig) kunnen concluderen, dat het schip op weg was naar Japan en gezonken is tussen 1315–1330. De kunstnijverheidsproducten van de lading zijn vermoedelijk vervaardigd tussen 1300–1330. Het opmerkelijke hierbij is, dat *niet één stuk porselein met versiering in onderglazuur-blauw tevoorschijn is gekomen, noch porselein in onderglazuur-koperrood!* Op grond van dit feit en rekening houdend met de in 1351 gedateerde tempelvazen in de Percival David Foundation, heeft Chung Yang-mo in de in noot 17 genoemde catalogus¹⁹ de volgende veronderstelling geuit: de versiering van porselein in

onderglazuur-blauw zou zijn begonnen na 1315/30 en vóór 1351 en het decoreren van het porselein met het zeldzame onderglazuur-koperrood ongeveer in dezelfde tijd. Zeer recent zijn in China over de ontstaansperiode van het onderglazuur-blauw weer nieuwe gegevens gepubliceerd²⁰ naar aanleiding van opgravingen in de provincie Zhejiang (Chekiang), waarbij uit de fundamenten van stupa's uit twee verschillende districten scherven van blauw-wit porselein zijn gevonden. Ten eerste Song (Sung) blauw-wit porselein, opgegraven uit het fundament van de Jinsha (Chinsha)-stupa in het district Longquan (Lung-Ch'üan), waaronder een kom die aan de onderkant gemerkt is met het karakter 'da' ('t'a') (= 'stupa'). Hierbij is ook een inscriptie gevonden met de datering '2de jaar van Taiping Xingguo (T'ai-p'ing Hsing-kuo)', d.i. het tweede jaar van de regeringsperiode van keizer Taizung (T'ai Tsung), 976–983, van de Noordelijke Song (Sung), en gelijk aan het jaar 977 van onze jaartelling²¹. Ten tweede scherven blauw-wit porselein, opgegraven onder de stupa Huancai (Huan-ts'ui) in het district Shaoxing (Shao-shing). Hierbij is een gedenksteen gevonden met o.a. de datering 'beginjaar van Xianshun (Hsien Shun) van de Zuidelijke Song (Sung)', dat gelijk is aan 1265 van onze jaartelling²². Behalve deze twee vondsten is er ook door Tang Changpu (T'ang Ch'ang-p'u) c.s. blauw-wit porselein uit de Song (Sung) en Yuan (Yüan)-periode gevonden in de opgegraven ovens van Jizhou (Chi-chou) in Jiangxi (Kiangsi). De Jizhou (Chi-chou)-ovens werden herbouwd aan het einde van de Tang (T'ang)-periode (618–906) en tijdens de Vijf Dynastieën (907–960), maar raakten reeds in verval aan het einde van de Song (Sung) (960–1279) – begin van de Yuan (Yüan)-periode (1280–1368)²³. Uit de niet al te duidelijke illustraties bij de Chinese publikatie blijkt, dat de versiering in onderglazuur-blauw, bestaande uit niet te definiëren bloemen en planten, spaarzaam en zeer schetsmatig is, zoals men dat kan verwachten van een techniek die nog aan het allereerste en experimentele begin van zijn ontwikkeling staat. Een belangrijk gegeven

uit het artikel is, dat in 977 de versiering in onderglazuur-blauw is toegepast. Uit het Chinese onderzoek is verder gebleken, dat men reeds in die tijd temperaturen heeft kunnen bereiken van ca. 1270 °C.

Tot dusver was in de Yuan (Yüan)-periode slechts Jingdezhen (Ching-tê Chên) bekend als de plaats waar blauw-wit werd vervaardigd. Uit de Chinese vondst is gebleken, dat in Jiangxi (Kiangsi), Zhejiang (Chekiang) en ook in Yunnan (Yünnan) – en misschien nog op andere plaatsen – het decoreren in onderglazuur-blauw werd toegepast. Wat Yunnan (Yünnan) betreft: men heeft in 1960 in het district Yuqi (Yü-ch'i) o.a. een meiping (mei-p'ing)-type vaas gevonden, die met bloemen, vissen en waterplanten in onderglazuur-blauw is gedecoreerd. De glazuur zelf is olijfgroen van kleur²⁴, en zou afkomstig zijn uit de Yuan (Yüan)-periode. Te oordelen naar de afbeelding ben ik er echter niet zeker van of we hier met porselein of met geglazuurd aardewerk te maken hebben. Maar zeker is het, dat voor de versiering de onderglazuur-blauw-techniek is toegepast.

Door deze vondsten lijkt de tijd van het ontstaan van het Chinese blauw-wit te zijn teruggebracht tot de Song (Sung)-periode (690–1279). Maar voor een definitief oordeel hierover, is het natuurlijk noodzakelijk, dat men de gevonden voorwerpen zelf kan zien en bestuderen. Men krijgt namelijk de indruk, dat zelfs thans nog een zeker verschil van mening bestaat tussen wat de Chinese en de Westerse specialisten onder porselein verstaan.

PLAATS VAN ONTSTAAN VAN DE TECHNIEK VAN HET ONDERGLAZUUR-KOPERROOD

Bestaat er nog onzekerheid over het moment, waarop deze techniek is ontstaan, de plaats waar dit is gebeurd is ook nog onduidelijk. Men beschouwt de techniek als een der vele vruchtbare ontdekkingen, die de Chinese pottenbakker heeft gedaan. Volgens Ayers zou G. St. G. M. Gompertz echter hebben gesuggereerd, dat de eerste toepassing mogelijk in Korea heeft plaatsgevonden. Onder de celadons uit de Koryô Dynastie (916–1391) immers zijn verscheidene stukken

Afb. 4. Peervormige vaas van porselein, versierd in onderglazuur-koperrood, ca. 1330. H. 29 cm. Particuliere verzameling.



bekend die in koperrood zijn gedecoreerd en die Japanse autoriteiten op zijn minst als vroeg 13de-eeuws hebben gedateerd.²⁵

ONTWIKKELING VAN DE TECHNIEK

De Koreaan Chung Yang-mo²⁶ heeft naar aanleiding van de vondsten uit het gezonken Chinese schip geopperd, dat het begin van het versieren van porselein in onderglazuur-koperrood omstreeks de twintiger of dertiger jaren van de 14de eeuw heeft plaatsgevonden. Bij gebrek aan beter gedocumenteerde bewijzen (bijvoorbeeld bodemvondsten) zullen wij ons voorlopig aan deze theorie houden. De techniek en toepassing ervan hebben zich sindsdien – met enige onderbrekingen, te wijten aan

binnenlandse politieke omstandigheden – tot ver na het jaar 1800 ontwikkeld. Deze ontwikkeling kan men verdelen in vier fasen, die worden gekenmerkt door een of meer technische verbeteringen met als eindresultaat de perfecte beheersing.

Fase I: omstreeks 1330

De glazuur is over het algemeen groenachtig-blauw van kleur. Het koperoxyde voor het rood van de versiering is met een nogal dik penseel aangebracht, waarbij het rood in de meeste gevallen is uitgevloeid, zodat sommige voorstellingen nauwelijks te herkennen zijn²⁷. Hieruit blijkt o.a. dat men de atmosfeer in de oven nog niet volledig onder controle had.

Tot deze fase behoren ook de voorwerpen, waarvan de decoratie schetsmatig en lineair is aangebracht (afb. 4)²⁸. Ook komen versieringen voor bestaande uit vlakken en lijnen²⁹.

Zoals te verwachten, werden alleen min of meer kleine voorwerpen in deze experimentele periode voortgebracht.

Fase II: Laat Yuan (Yüan) – vroeg Ming (d.w.z. vanaf ca. 1350–de periode van Xuande (Hsüan Tê), 1426–1435).

Het wit van de glazuur is zuiverder dan bij Fase I. De versiering van de stukken wordt uitbundiger. Het decor bestaat over het algemeen uit voorstellingen, die ook in onderglazuur-blauw voorkomen³⁰. Een heel mooi voorbeeld hiervan zijn de twee kommetjes, die waren ingezonden voor de tentoonstelling: *Aziatische Kunst uit het bezit van leden* (Amsterdam (Rijksmuseum) 1978/79, zie de catalogus no. 35). Als voorbeeld kan ook worden verwezen naar de diepe kom in het Haagse Gemeentemuseum, die terecht als een pronkstuk wordt beschouwd (afb. 5)³¹. Hoogstwaarschijnlijk is deze kom afkomstig uit de periode van Hongwu (Hung Wu), 1368–1398. De kleur tijdens Fase II is meestal warm tomaten-rood. Maar niet van alle voorwerpen die tot deze fase kunnen worden gerekend is de rode kleur zó uitgevallen als men wenste. Uitvloeiingen van de kleur komen veelvuldig voor en door onvoldoende controle over de atmosfeer in

Afb. 5. Kom van porselein, versierd in onderglazuur-koperrood. Hongwu (Hung Wu), 1368-1398. Diam. 40,8 cm. Haags Gemeentemuseum, 's-Gravenhage (inv. nr. OKVO 13-1933).



de oven is de kleur meestal meer roodachtig-grijs of bruin geworden dan echt rood.

In navolging van het porselein in blauw-wit werden in deze tijd ook grote stukken in onderglazuur-koperrood vervaardigd, zoals schalen, schenkkanen, kendi's, enz. Maar hoewel men tientallen jaren ervaring achter de rug had, was en bleef het werken met onderglazuur-koperrood blijkbaar nog steeds een moeilijke, hachelijke onderneming. Het opmerkelijke van Fase II is, dat er vrij veel porselein met versiering in onderglazuur-koperrood is vervaardigd, dat, zoals wij reeds gezien hebben, in vorm zowel als in versiering grote overeenkomst vertoont met het porselein versierd in onderglazuur-

blauw. Het heeft er alle schijn van, dat men de versiering in onderglazuur-blauw door onderglazuur-koperrood wilde vervangen. Wat zou de reden hiervan zijn? De heer Takatoshi Misugi³² geeft hiervoor de volgende plausibele verklaring: Bedoelde periode valt samen met de overgangperiode van de Mongoolse Yuan-dynastie naar de Chinese Ming-dynastie, die zoals gewoonlijk bij een dergelijk historisch gebeuren, gepaard ging met oorlogen, opstanden, onrust, onveiligheid, e.a. ongeregeldeheden over heel het land. Het gevolg hiervan was, dat de mohammedaanse kooplieden beducht waren om naar China te reizen en derhalve ook hun handel met dat land gingen staken. Dit bracht met zich mee, dat de Chinese porseleinindustrie verstoken

bleef van het benodigde kobalterts voor de versiering in onderglazuur-blauw, zodat de Chinese ovens zich uit nood gingen beijveren om daarvoor in de plaats het porselein met versiering in onderglazuur-koperrood te vervaardigen, om op die manier toch nog hun klanten tevreden te kunnen stellen.

Daarbij komt nog het volgende historische feit. Toen na de verdrijving van de Mongolen, de vreemde ('barbaarse') overheersers, het keizerschap weer in handen kwam van de eigen Chinese Ming-dynastie, herstelde de eerste keizer onmiddellijk het oude concept van China als 'het Rijk van het Midden' met het Confucianistische ideaal, dat de keizer regeerde door de uitstraling van zijn Deugd, 'De' (Tê). Volgens dit idee kon China geheel in eigen behoeften voorzien: buitenlandse handel was niet alleen overbodig, maar zelfs schadelijk door de invoer van allerlei weeldeartikelen, die vreemd waren aan de Chinese zeden en gewoonten. De ruil van goederen met het buitenland moest slechts worden beperkt tot het oude tribuut-systeem. Keizer Hongwu (Hung Wu) vaardigde herhaaldelijk edicten uit, die Chinese handelaren en autoriteiten van de kustprovincies ten strengste verboden handelsrelaties aan te gaan met de 'barbaren'. Deze politiek belemmerde de aanvoer van het kobalterts door mohammedaanse schepen³³. Deze periode zou ook de tijd zijn waarin de Chinezen met het eigen kobalterts, dat van veel minder kwaliteit was dan het buitenlandse, gingen experimenteren.

Fase III: De Ming-dynastie, d.w.z. vanaf Zhengdong (Chêng Tung) (1436–1449) tot het einde van de Ming in ca. 1644.

In de periode tussen Zhengdong (Chêng Tung) en Tianshun (T'ien Shun) (1457–1464) is door massaproductie een zekere achteruitgang in kwaliteit van het porselein te bespeuren. Met de Chenghua (Ch'êng Hua)-periode (1465–1487) is weer verbetering waar te nemen, maar het decor vertoont stilistisch nog geen vooruitgang. Behalve uitsluitend in onderglazuur-koperrood, komen ook stukken voor die zijn versierd in onderglazuur-blauw gecombineerd met onderglazuur-koperrood, een niet geringe

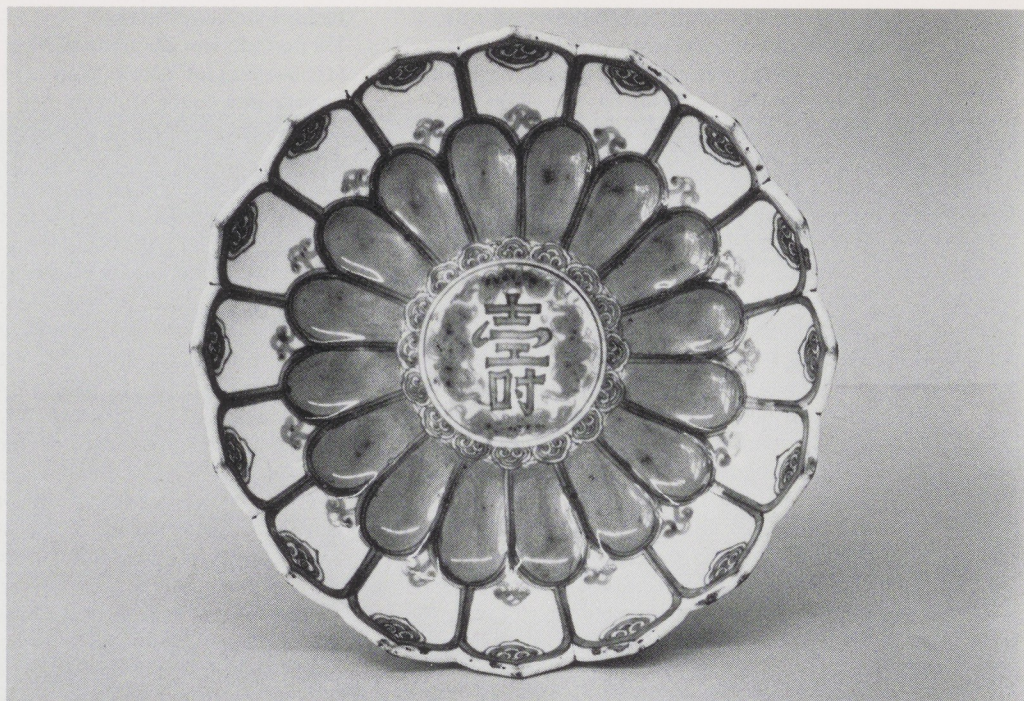
technische vooruitgang.

De periode van Zhengde (Chêng Tê) (1506–1521) tot Wanli (Wan Li) (1572–1619) leverde nog goede stukken met onderglazuur-koperrood op. Over het algemeen kan worden gesteld, dat men in de 16de eeuw de toepassing van het versieren met kleuren onder de glazuur min of meer ging verlaten, en gebruik ging maken van het rood boven de glazuur (ijzeroxyde)³⁴.

Fase IV: De Qing (Ch'ing)-dynastie, 1644–1912. De Ming-dynastie eindigde met de verdrijving van de keizer door de Tartaren, de Manchu's, in 1644. De Chinezen verzetten zich heftig tegen deze vreemde binnendringende Manchu's. Oorlog, opstanden e.a. ongeregeldeheden waren het gevolg. De laatste Ming-keizer hing zich aan zijn 'koussebant' op aan een pruimeboom, aldus Joost van den Vondel in zijn treurspel *Zungchin* – uitgegeven in 1667 – over deze dramatische periode uit de Chinese geschiedenis³⁵. Deze buitengewoon roerige periode wordt in de Chinese geschiedenis, in het bijzonder in de porseleinkunst, aangeduid als de 'Overgangsperiode', die duurde van ca. 1620–1683 (in 1620 overleed de 14de Ming-keizer Wanli en in 1683 werd Cang Yinxuan (Ts'ang Ying-hsüan) door keizer Kangxi (K'ang Hsi) van de Manchu-dynastie tot directeur van de keizerlijke porseleinfabriek te Jingdezhen (Ching-tê Chên) benoemd³⁶.

Pas met de tweede keizer van de Manchu-dynastie, keizer Kangxi (K'ang Hsi) (1662–1722), was er politieke stabiliteit en heerste er weer rust en vrede in het land. De porseleinindustrie leefde niet alleen op, maar beleefde zelfs een ongekende bloei, mede door de persoonlijke inmenging van de keizer. De techniek van het versieren in koperrood in al zijn variëteiten ('ossenbloed', 'flambé', 'peach bloom', enz.) werd toegepast en beleefde gedurende de gehele 18de eeuw en ook daarna een hoogtepunt. De beheersing van de techniek bereikte haar volmaaktheid. Een voorbeeld van groot technisch kunnen uit deze fase is een schaal die zich reeds lang in de Rijksmuseum-collectie bevindt en die is versierd in 'peach bloom' en in

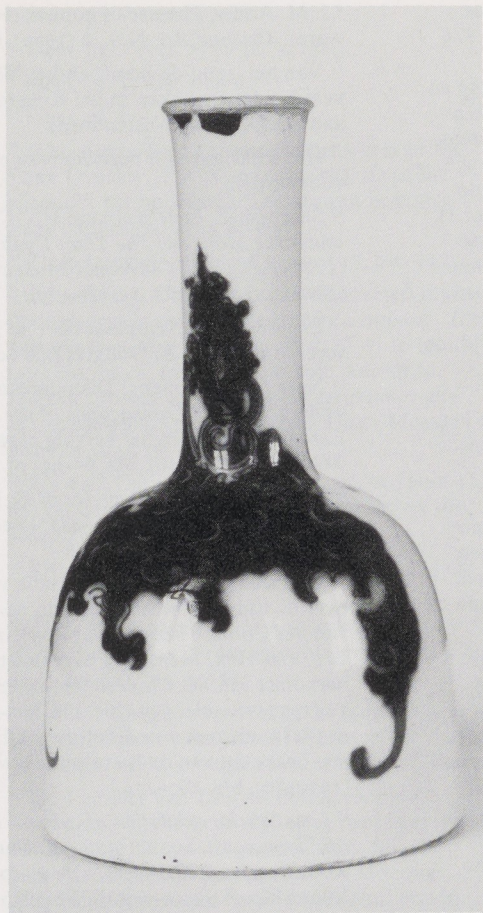
Afb. 6 (boven). Porseleinen schaal in de vorm van een openbloeiende lotusbloem, versierd in onderglazuurblauw en in 'peach bloom', 1672. Diam. 21 cm. Rijksmuseum, Amsterdam (inv. nr. R.B.K. 15946).



Afb. 7 (onder). Onderkant van de schaal van afb. 6 met datering 1672.



Afb. 8. Trechtervormige vaas van porselein, versierd met twee draken (of vleermuizen?) in onderglazuur-koperrood, gemerkt en uit de periode van Kangxi (K'ang Hsi), 1662-1722. Rijksmuseum, Amsterdam (legaat Westendorp nr. 048, inv. nr. M.A.K. 569).



onderglazuur-blauw (afb. 6). De schaal is vervaardigd in de vorm van een volledig openbloeiende lotusbloem met zestien bloemblaadjes aan de buitenrand en aan de binnenkant. De zestien bloemblaadjes aan de binnenkant zijn in 'peach bloom' ('rood-in-de-glazuur', waarbij het koper in de glazuur is vermengd). De zestien buitenste bloemblaadjes zijn wit, maar voorzien van randen in onderglazuur-blauw, en van ruyi (ju-i)-motieven aan de spits toelopende bloemblaadjes. In het midden is een medaillon aangebracht met het teken 'shou' (lang leven) in onderglazuur-blauw omgeven door vier vleermuizen, symbolen voor geluk, in onderglazuur-koperrood. De panelen aan de buitenrand zijn om en om versierd met een

bloeiende tak, het teken *shou* en het teken *fu* (geluk). De zestien rode bloemblaadjes aan de binnenkant zijn ook aan de onderkant in koperrood gemaakt. De onderkant is voorzien van een inscriptie, luidende: 'Kangxi renzi Zhonghe-tang zhi' (K'ang Hsi jên-tzû Chungho-t'ang chih), d.i. Vervaardigd voor de Hal van de Centrale Harmonie in het jaar renzi van Kangxi (= 1672 van onze jaartelling; afb. 7)³⁷. Een aardig voorbeeld van versiering in onderglazuur-koperrood uit deze fase bevindt zich al sinds 1968 in de Aziatische afdeling. Het is een kleine vaas in de vorm van een omgekeerde trechter, gemerkt en uit de periode van Kangxi (K'ang Hsi), afkomstig uit het legaat Westendorp en in het bezit van de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst (afb. 8). De versiering bestaat uit twee draken (of vleermuizen?). De techniek staat hier al op een hoog peil maar er zijn kleine onvolkomenheden, zoals het uitlopen van lijnen, zodat de gestalten van de twee dieren niet goed uit de verf komen. Tot deze laatste fase behoren ook de twee aanwinsten van de afdeling Aziatische Kunst, de kalebasvormige vaas en de pelgrimsfles, besproken aan het begin van dit artikel (afb. 1 en 2). Zij zijn voorbeelden van volmaakte beheersing van de techniek van het decoreren in onderglazuur-koperrood.

Noten

¹ Cat. *International exhibition of Chinese art*, Londen (Royal Academy of Arts) 1935/36, nr. 1758. De vaas is afkomstig uit de collectie van Madame L. Wannieck (Parijs) en is daarna terecht gekomen in de verzameling van Robert May (Amsterdam). Cat. *Tentoonstelling Aziatische Kunst*, 1936, nr. 461 (zie beschrijving door H. K. Westendorp in het *Maandblad voor Beeldende Kunsten* 13 (1936), blz. 256 e.v. Cat. *Oosterse Schatten*, Amsterdam 1954, nr. 323. De laatste bezitter, de heer J. J. Post (Amsterdam), gaf de vaas in bruikleen voor de tentoonstelling: *Aziatische Kunst uit het bezit van leden*, georganiseerd door de Vereniging van Vrienden der Aziatische Kunst, Amsterdam (Rijksmuseum), 1978/79, cat. nr. 64. Na beëindiging van de tentoonstelling is de vaas aan het Rijksmuseum te koop aangeboden. *Bulletin van het Rijksmuseum* 28 (1980), blz. 80 e.v., afb. 10 (Keuze uit de aanwinsten van de Afdeling Aziatische Kunst).

- ² Veil. Sotheby, Londen, *Important Chinese Porcelain, early ceramics and works of art*, 8/9 VI 1974, nr. 279 (met afb. in kleur); Sales Report, *Oriental Art*, N.S., 20 (1974), blz. 459 en afb. 3 op blz. 460; Judith Moorhouse, with a chapter on ceramics by Dries Blitz, *Collecting Oriental antiques*, Manlyn, Londen, etc., 1976, afbeelding in kleur op de achterzijde van de omslag; Cat. *Aziatische Kunst*, op. cit. (noot 1), nr. 65; *Bulletin van het Rijksmuseum*, op. cit. (noot 1), blz. 80 e.v., afb. 9 en omslag in kleur. Voorzover is na te gaan, is deze fles afkomstig uit de collectie H. M. Knight (Scheveningen), die in 1974 bij Sotheby in Londen is geveild, en in handen van Bluett (Londen) terecht is gekomen. Daar is hij door de heer J. Blitz (Zandvoort) aangekocht, van wie tenslotte het Rijksmuseum hem door aankoop heeft verworven.
- ³ De vleermuizen kunnen de *wufu* (de vijf soorten geluk) symboliseren, maar dat is niet altijd noodzakelijk. Het kan gewoonweg een weergave zijn van wat in de natuur geschiedt, d.w.z. vleermuizen die zich te goed doen aan de rijpe kalebasvormige vruchten.
- ⁴ Margaret Medley, *Illustrated catalogue of porcelains decorated in underglaze blue and copper red in the Percival David Foundation of Chinese Art*, Section 3, Londen 1963, nr. A612 (vroeg 15de eeuw); veil.cat. Sotheby, *Important Chinese ceramics and works of art*, 1/2 april 1974, nr. 369 (vroeg 18de eeuw; uit de coll. van de la Mare); Cat. *Porcelain of the National Palace Museum*, Blue-and-white ware of the Ming Dynasty, Book I, Hongkong, Cafa Company Ltd., 1963, pl. 9 en 10.
- ⁵ Zie *Jaarverslag 1969* van genoemd museum, afb. t.o. blz. 16 en beschreven op blz. 10 (OKS 1969/26) en gedateerd als '15de eeuw of later', maar door de huidige directeur, mevr. Barbara Harrison in de 18de eeuw gesteld.
- ⁶ De aanwezigheid van zink of tin zorgt ervoor, dat de colloïdale koperdeeltjes niet gaan coaguleren (uitvlokken).
- ⁷ A. D. Brankston, *Early Ming wares of Ching-techen*, Peking 1938, blz. 72 e.v.
- ⁸ Over techniek en materiaal, zie: Brankston, op. cit. (noot 7). A. L. Hetherington, *Chinese ceramic glazes*, Cambridge 1937, blz. 36 e.v.; John M. Mathews, Sang de boeuf glaze: its Chinese historical references and local reduction experiments in electric firing kilns, *Far Eastern Ceramic Bulletin* 20 (1958), blz. 35-61; Joseph Grebanier, *Chinese stoneware glazes*, London 1975, blz. 69 e.v.
- ⁹ J. M. Addis, The use of copper-red on Jao wares, *Oriental Art*, N.S., 6 (1960), blz. 150-153.
- ¹⁰ Van het 'sang-de-boeuf' en het 'flambé' zijn verscheidene stukken in het Rijksmuseum aanwezig (legaat Westendorp).
- ¹¹ Het Rijksmuseum bezit hiervan een achttal voorwerpen.
- ¹² Sherman E. Lee/Wai-kam Ho, *Chinese art under the Mongols: The Yüan Dynasty (1279-1368)*, The Cleveland Museum of Art, Cleveland 1968, blz. 25, afb. 136.
- ¹³ Een dergelijk exemplaar bevond zich in de verz. Major A. J. A. Douglas (zie noot 14).
- ¹⁴ Notes on specimens: Dish decorated in underglaze red, *Transactions of the Oriental Ceramic Society* (in het vervolg afgekort tot *TOCS*) 21 (1945/46), blz. 65-66, pl. 19.
- ¹⁵ Zie o.a. Medley, op. cit. (noot 4), blz. x, e.v., nrs. B613 en B614 (blz. 46-48); Lee/Ho, op. cit. (noot 12), blz. 20 e.v., nr. 126.
- ¹⁶ Voor een gedegen inventarisatie van meningen over de tijd van ontstaan en van de herkomst van het Chinese blauw-wit porselein, zie: B. J. van Tent, Meningen over ontstaanstijd en herkomst van het Chinese 'blauw en wit', *Antiek* 12 (1977/78), blz. 357-365, blz. 409-426 en blz. 473-485; zie ook van dezelfde schrijver: Shu-fu; een overzicht van de literatuur, *Antiek* 14 (1979/80), blz. 260-274.
- ¹⁷ Cat. *Special exhibition of cultural relics found off Sinan coast*, Seoul (National Museum of Korea) 1977; John Ayers, The discovery of an Yüan ship at Sinan, South-West Korea: A first report, *Oriental Art*, N.S., 24 (1978), blz. 79 e.v.; Susanne G. Valenstein, Some Chinese celadons reclaimed from the sea, *Oriental Art*, N.S., 25 (1979), blz. 88 e.v.; Carla M. Zainie, The Sinan shipwreck and early Muromachi art collections, *Oriental Art*, N.S., 25 (1979) blz. 103 e.v.; *National Geographic Magazine*, 156 (1979), blz. 231-341; Li Dejin, etc., The Chinese porcelains found in the shipwreck off the coast of Sinan, Korea, *Kaogu Xuebao* (Acta Archaeologia Sinica), 1979, blz. 245-254 (in het Chinees met korte samenvatting in het Engels).
- ¹⁸ Celadon: steengoed of porselein, bedekt met een groene glazuur.
- ¹⁹ Zie catalogus, geciteerd in noot 17, blz. 247.
- ²⁰ Verslag van het Museum van de Provincie Zhejiang (Chekiang): Belangrijke vondsten van vroeg blauw-wit porselein (in het Chinees), *Wen Wu* (Cultural Relics), nr. 4, 1980, blz. 1-9, pl. I en V.

- ²¹ idem, pl. V, nrs. 1, 2 en 3.
- ²² idem, fig. 1 (blz. 3) en pl. V, nr. 3.
- ²³ idem, pl. V, nrs. 5 en 6.
- ²⁴ idem, pl. I.
- ²⁵ John Ayers, Some characteristic wares of the Yüan Dynasty, *TOCS* 29 (1954-55), zie in het bijzonder het hoofdstuk 'Decoration in underglaze copper-red', blz. 80 e.v.
- ²⁶ Zie catalogus, geciteerd in noot 17, blz. 247.
- ²⁷ J. M. Addis, Underglaze red discovered in the Philippines, *Manila Trade Pottery Seminar, Introductory Notes*, Manila 1968, pl. 7, 10 en 11; Lee/Ho, *op.cit.* (noot 12), pl. 166; Adrian M. Joseph, *Chinese and Annamese ceramics found in the Philippines and Indonesia*, Hugh Moss, Londen 1973, pl. 41, 43, 44.
- ²⁸ Zie o.a.: Cat. *Aziatische Kunst*, *op.cit.* (noot 1), nr. 36; Lee/Ho, *op.cit.* (noot 12, pl. 167 en 168; Joseph, *op.cit.*, pl. 42, 46.
- ²⁹ Zie o.a.: Addis, *op.cit.* (noot 27), pl. 1, 2, 4 en 5.
- ³⁰ J. M. Addis, A group of underglaze red, *TOCS* 31 (1957-58/1958-59), blz. 15-37; *TOCS* 36 (1964-66), blz. 89-102.
- ³¹ Zie cat. *Chinees porselein 14de-19de eeuw*, uitg. v.d. Dienst voor Schone Kunsten der gemeente 's-Gravenhage 1968, nr. 2.
- ³² De schrijver van *Umi no shirukurôdo wo motomete* (Volgende de Zijdeweg over zee) (in het Japans), Tokyo: Sôgensha, 1968. Bij een bezoek, dat hij kort geleden aan de afdeling Aziatische Kunst van het Rijksmuseum bracht, kwam dit onderwerp even ter sprake.
- ³³ Zie o.a.: Sir John Addis, Hung Wu and Yung Lo white, *TOCS* 41 (1975-77), blz. 35 e.v.
- ³⁴ Mathews, *op.cit.* (noot 8). Een indruk van wat men in de Ming-periode aan stukken in onderglazuur-koperrood heeft vervaardigd, wordt verkregen door bestudering van de cat. *Porcelain of the National Palace Museum, Underglaze red ware of the Ming Dynasty*, uitgegeven door de Cafa Company Ltd., Hongkong 1963.
- ³⁵ *Zungchin* is de verbastering van de naam van de laatste Ming-keizer Chongzheng (Chung Chêng). Hoewel Vondel nooit in China is geweest, was hij goed geïnformeerd over de gebeurtenissen bij de val van de Ming-dynastie, daar hij verscheidene vrienden had onder de Jezuïeten, die naar China waren gereisd, en van wie enige zelfs in dienst waren van het keizerlijk hof.
- ³⁶ Soame Jenyns, The wares of the Transitional Periode between the Ming and the Ch'ing, 1620-1683, *Archives of the Chinese Art Society of America*, 9 (1955), blz. 20-42.
- ³⁷ Vergelijk: Jan Wirgin, K'ang-Hsi porcelain; selected objects from Swedish collections, *Bulletin of the Museum of Far Eastern Antiquities*, Östasiatiska Museet, Stockholm, nr. 46, 1974, blz. 65 e.v., pl. 21 en pl. 62a; pl. 22 en 62b (gedateerd 1671); pl. 63a en b (Wanli-periode).